

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПАВЛИШИН ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 340.12

**СЕМІОТИКА ПРАВА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА
НОВІТНЬОГО ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ**

12.00.12 – філософія права

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий консультант

академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Костицький Михайло Васильович,

Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри філософії права та юридичної логіки

Офіційні опоненти:

член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

Максимов Сергій Іванович,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри філософії

доктор юридичних наук, професор

Тімуш Ірина Сергіївна,

Національний авіаційний університет,
професор кафедри цивільного права та процесу

доктор юридичних наук, доцент

Кресін Олексій Веніамінович,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
завідувач Центру порівняльного правознавства

Захист відбудеться «25» січня 2018 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «21» грудня 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. І. Кудерміна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогодні перед українським суспільством постало чимало гострих питань, одні з яких є актуальними для всієї світової спільноти, а інші – відображають проблеми вітчизняного державотворення. Марксистська філософія вже перестала бути монополістом у трактуванні причин і напрямів суспільного розвитку, однак її альтернативи поки що занадто слабкі, щоб становити конкуренцію цьому вченню у сфері суспільної практики, тоді як виклики часу спонукають до віднайдення нових продуктивних підходів. Одним із таких, на нашу думку, є семіотичний (семіологічний) підхід до вивчення розмаїття вимірів людського буття.

Семіотика як окрема наукова дисципліна сформувалася на межі XIX–XX століть. Її витоки можна знайти у фундаментальних дослідженнях М. М. Бахтіна, О. О. Потебні, П. О. Сорокіна, В. фон Гумбольдта, Ч. Пірса, Ч. Морріса, Ф. де Соссюра, У. Еко, К. Леві-Стросса. Важливе значення для її становлення мали праці Р. Барта, Т. М. Дрідзе, В. В. Іванова, О. М. П'ятигорського, Ю. С. Степанова, В. М. Топорова, Б. А. Успенського, Дж. Фіске, наукова діяльність тартусько-московської школи семіотики на чолі з Ю. М. Лотманом, а в нашій країні – дослідження, які здійснювали Г. Г. Почепцов, Ю. В. Романенко, А. В. Чантурія та інші вчені. Здійснений аналіз літератури за цією проблематикою засвідчує активізацію інтересу до семіотичних досліджень. Для того, щоб сучасні наукові розвідки в правовій сфері були результативними, необхідно усвідомлювати, що суспільство є не лише спільнотою людських індивідів, а й багатовимірною системою відносин, у якій чільне місце посідає право як форма суспільної свідомості, ідеально-духовний феномен, ієрархічно організована й упорядкована сукупність правил поведінки та важливий нормативний регулятор соціального життя.

Зазначене в поєднанні зі складністю та багатогранністю правової реальності як системи, пронизаної численними соціальними й культурними зв'язками, засвідчує потребу у зверненні до теоретичного надбання інших наук, активному використанні різних міждисциплінарних підходів (зокрема семіотичного) у філософсько-правових пошуках, які спрямовані не лише на формування теоретичних засад інтегративного праворозуміння, спроможного розв'язати проблеми сучасної правової теорії, а й на визначення напрямів удосконалення правової діяльності, оптимізації правозастосування, підвищення ефективності юридичної кваліфікації та діяльності системи правоохоронних органів загалом, реформування правової освіти в умовах масштабних соціально-політичних перетворень, посттоталітарної трансформації права та влади в українському суспільстві.

Крім того, саме поліметодологічність і плюралізм є характерними рисами філософсько-правової науки в новітній період її розвитку, на що також вказують ідеї, викладені в працях В. Д. Бабкіна, О. О. Бандури, А. О. Баумейстера, О. І. Гвоздіка, О. В. Грищук, М. І. Козюбри, М. В. Костицького, Н. В. Кушакової-Костицької, О. В. Кресіна, В. І. Кузнецова, Г. В. Лаврик, С. І. Максимова, С. Г. Меленка, В. І. Невідомого, Ю. М. Оборотова, О. В. Петришина,

П. М. Рабіновича, О. Д. Тихомирова, І. С. Тімуш, А. В. Хірсіна, В. В. Шкоди та багатьох інших сучасних українських філософів права. Водночас залучення альтернативного методологічного та категоріального апарату не позбавляє її власної автономності як системи знань. Вихідним положенням семіотичного підходу є визнання права багатовимірною знаковою системою, у якій існують зв'язки між елементами одного рівня, міжрівневі зв'язки, а також зв'язки знаків з об'єктами духовної, соціальної та матеріальної дійсності, які вони позначають. Його суттєвою методологічною перевагою є те, що право в контексті семіотичного підходу може розглядатися як форма суспільної свідомості, ціннісна й нормативна система, регулятор суспільних відносин, практика організації людського життя. Знаковий характер права дає змогу застосувати досягнення семіотики для аналізу правових феноменів, а отже, ґрунтовніше пізнати право та виявити інші грані цього системного об'єкта. Правова реальність як соціокультурна система, якій притаманні загальні та специфічні закономірності, за допомогою семіотичної методології може бути досліджена як з позицій її внутрішньої структури й організації, так і в контексті зв'язку між окремим знаковим елементом та частиною реальності, яку він позначає.

Становлення семіотики права пов'язане з працями видатних філософів і юристів минулого, які здійснювали філософський (логічний) аналіз мови юриспруденції, дослідженнями в галузі герменевтики права, розробками комунікативних теорій права та низкою сучасних юридико-лінгвістичних досліджень. Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що семіотика права здобула світове визнання: щорічно в різних країнах відбуваються круглі столи, з 1987 року виходить друком міжнародний журнал із семіотики права, затребуваними стають інші форми координації роботи дослідників у цій галузі. Водночас праць, які б висвітлювали відповідну традицію на пострадянському просторі, не досить багато, тоді як і семіотичні дослідження, і правова наука, і юридична практика в країнах колишнього соціалістичного табору мають власну специфіку порівняно із західними. Конститутивні проблеми семіотики права як галузі знань також потребують розроблення та обґрунтування. У цьому контексті варті уваги праці таких науковців, як Дж. Балкін, Я. М. Брокман, А. Вагнер, В. Веренич, Б. С. Джексон, А. А. Денисова, Д. Карцо, Р. Кевелсон, Н. Ф. Ковкель, Н. І. Хабібуліна, А. К. Саркісов. В Україні активно досліджують цю проблематику Д. В. Андреев, О. М. Балинська, Д. О. Бочаров, В. М. Вовк, С. Е. Зархіна, О. О. Мережко, О. В. Стовба, В. Д. Титов, А. С. Токарська, В. В. Речицький, Н. І. Сатохіна, Ю. В. Чистякова, Ю. Ю. Калиновський та інші сучасні вчені.

З огляду на теоретичну традицію та практичну значущість семіотичних досліджень правового буття, вони потребують належного методологічного й інструментального забезпечення, формування відповідного категоріального апарату. Зазначені обставини зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та засвідчують актуальність обраного напрямку наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Науково-дослідну роботу, результатом якої є пропонована дисертація, виконано відповідно до законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», п. 4.4. Національної стратегії сприяння розвитку

громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 26.02.2016 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого Наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, інших загальнодержавних, відомчих планів і програм розвитку вищої освіти та науки, а також Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України та в Національній академії внутрішніх справ (далі – НАВС).

Дисертаційне дослідження виконано в межах загальноакадемічної тематики наукових досліджень та кафедральної теми «Філософські й методологічні проблеми правознавства та правоохоронної діяльності». Тема дисертації затверджена на засіданнях кафедри філософії права та юридичної логіки, Вченої ради НАВС (протокол від 27 листопада 2012 року № 34), НАПрН України (тема № 1577 затверджена без зауважень і внесена до Переліку тем дисертаційних досліджень за 2012 рік), визначена в річних планах проведення НД і ДКР НАВС та кафедри. Згідно з пп. 5.5, 5.6, 5.7, 5.10, 5.11 Положення про організацію НД і ДКР в академії, затвердженого наказом НАВС від 22 жовтня 2013 року № 1368, результати науково-дослідної роботи відображено в таких формах її реалізації, як 2 монографії, 19 навчальних видань, 8 науково-енциклопедичних і довідкових видань, наукові статті, доповіді, навчально-методичні матеріали, інформаційні й інші публікації, про що свідчать акти впровадження результатів науково-дослідної роботи.

Мета і задачі дослідження. *Мета* полягає в окресленні теоретико-методологічних засад семіотики права як парадигми філософсько-правового пізнання, вивченні можливостей використання семіотичного підходу до аналізу елементного складу правової реальності задля визначення напрямів реформування правової системи України та пріоритетних шляхів удосконалення правової діяльності.

Досягнення мети передбачає виконання таких *задач*:

- висвітлити становлення семіотико-правових ідей античних філософів, а також проаналізувати значення творчості середньовічних і постсередньовічних схоластів для розвитку сучасної семіотики права;
- встановити головні особливості семіотико-правового дискурсу епох Відродження та Нового часу;
- окреслити теоретичні витоки конституювання семіотики та семіотики права;
- сформулювати евристичні перспективи семіотико-правового підходу;
- розкрити методологічні засади сучасних семіотичних досліджень права;
- окреслити актуальні проблеми та проаналізувати стан розробок у галузі семіотики права на пострадянському просторі;
- визначити поняття, об'єкт і предмет семіотики права;
- описати структуру та функції семіотики права як галузі знань;
- охарактеризувати систему міждисциплінарних зв'язків семіотики права;
- аргументувати методологічне значення семіотики права для новітнього філософсько-правового дискурсу;

- визначити поняття правового знака як вихідного елементу правової реальності, окреслити його структуру й види;
- інтерпретувати поняття правової знакової конструкції;
- встановити й описати ієрархічні зв'язки між рівнями та елементами правової реальності як знакової системи;
- окреслити знаково-символічні характеристики ідеї права й організаційної побудови відповідної знакової конструкції;
- визначити поняття правової системи та її знакову організацію в статичному та динамічному вимірах;
- встановити співвідношення та знакові характеристики норм права, правоутворення, правового регулювання, безпосередніх форм реалізації норм права, правозастосування, правосвідомості, правової культури та правової освіти;
- розглянути специфіку взаємодії права та влади в посттоталітарному суспільстві в контексті семіотичного підходу;
- описати доктрину солідаризму та висвітлити семіотико-правові аспекти й особливості її реалізації в умовах трансформації права;
- сформулювати основні проблеми реформування правової системи України з урахуванням знакових закономірностей соціального буття в посттоталітарному суспільстві;
- виявити головні світоглядні загрози, які стоять перед національною безпекою, та встановити ключові передумови їх подолання в сучасній Україні;
- визначити основні вимоги та напрями вдосконалення правової діяльності як семіотико-правового об'єкта.

Об'єктом дослідження є правова реальність та її знакова організація.

Предмет дослідження – семіотика права як методологічна парадигма новітнього філософсько-правового дискурсу.

Методи дослідження обрані з урахуванням окресленої вище загальної мети наукового пізнання, визначеної темою дисертації, низки конкретних дослідницьких задач, а також об'єкта й предмета дослідження. Роботу виконано на основі принципів поліметодологічності та єдності історичного й логічного з дотриманням єдиного вектора наукового пошуку, логічних засад авторської семіотичної концепції інтегративного праворозуміння, які забезпечили теоретичну й термінологічну цілісність цього міждисциплінарного дослідження правової реальності.

У процесі пізнання соціальних явищ і процесів, результати якого викладено в пропонованому дисертаційному дослідженні, використано такі підходи: *семіотичний, семіотико-правовий, когнітивний і синергетичний* – під час розгляду соціокультурної реальності як упорядкованого розмаїття знаків, усіх її складових і зв'язків між ними, аналізу різних знакових елементів і форм відображення правового буття з урахуванням синтаксичного, семантичного, прагматичного, еволюційного, морфетичного, синтагматичного та інших аспектів, вивчення взаємодії семіотики, логіки, психології та інших дисциплін у процесі дослідження механізмів правового мислення, ролі правових знакових конструкцій для пізнання правової реальності та сприйняття соціального буття загалом, а також процесів самоорганізації правових явищ, виражених у правових знаках і правових знакових

конструкціях; *системний, структурний і функціональний* – у межах розгляду структури та функцій правового знака (підрозділ 2.4), структури правової реальності як знакової системи (підрозділи 3.1–3.5), знакової структури правових феноменів (розділи 3–5), визначення функцій і міждисциплінарних зв'язків семіотики права в системі юридичних знань (підрозділи 2.1–2.3), структури ідеї права й місця ідей свободи, рівності, справедливості, блага, солідарності, миру та порядку в системі її елементів (підрозділ 3.2), напрямів реформування правової системи України в умовах трансформації права на пострадянському просторі (підрозділ 4.3).

Також використано наступні методи: *порівняльний і порівняльно-правовий* – під час розгляду альтернативних концепцій знака та семіотичних теорій, зіставлення правових принципів, законодавчого масиву й судової практики різних сучасних держав (розділи 1, 3 та підрозділ 2.4); *діалектичний* – у межах з'ясування співвідношення ключових семіотико-правових категорій та дослідження їх діалектичної єдності (підрозділи 2.4, 3.1); *герменевтичний* – під час визначення змісту ключових семіотико-правових категорій «правовий знак» і «правова знакова конструкція» (підрозділ 2.4), інтерпретації значення та встановлення діалогічних відносин інтегральних понять «політико-правова реальність», «політико-правовий універсум», «політико-правова міфологія» (підрозділ 3.1), тлумачення природного та позитивного права, ідей права, закону, правового життя (підрозділи 3.1, 3.2), правотворчої, правозастосовчої, правоохоронної та правоосвітньої діяльності (розділ 5); *феноменологічний* – для дослідження конкретного правового досвіду, у якому відображено феномени правової реальності (розділ 5), визначення місця правового сумління в структурі правосвідомості та зв'язків політико-правової міфології з іншими елементами сучасної української культури (розділ 3); *історичний* – під час розгляду особливостей філософського осмислення знака як соціокультурного феномену в історії світової філософської думки та вивченні історичного становлення й розвитку семіотики права (розділ 1, підрозділ 2.4); *синхронічний і діахронічний* – у межах вивчення системи співіснуючих правових знакових конструкцій одного періоду й окремих правових явищ у їхньому історичному розвитку (розділи 3–5); *формально-юридичний* – у контексті вивчення змісту положень нормативно-правових актів, визначення найбільш важливих елементів правової системи та розгляду їх ключових характеристик, встановлення спільних і відмінних ознак правових явищ і формулювання дефініцій (розділи 3–5).

Крім цього, у дослідженні представлено результати застосування широкого спектру інших наукових методів, логічних процедур та операцій, які було використано в кожному підрозділі дисертації. Основними з них стали індукція та дедукція, аналіз і синтез, верифікація та фальсифікація, спостереження, порівняння, абстрагування, ідеалізація, моделювання, узагальнення та аналогія.

Емпіричну базу дослідження становлять міжнародні, зарубіжні й вітчизняні нормативно-правові акти, юридичні прецеденти, узагальнена практика судів загальної юрисдикції, рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, систематизовані дані статистичної звітності, зведені дані, офіційні звіти та аналітичні довідки щодо діяльності правоохоронних органів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні семіотико-правових досліджень загалом і першим комплексним дисертаційним дослідженням семіотики права як парадигми, яка визначає зміст і спрямованість новітнього філософсько-правового дискурсу, дає змогу розглядати правову реальність як знакову систему та встановити основні напрями вдосконалення правової діяльності на сучасному етапі розвитку юриспруденції. У роботі запропоновано способи розв'язання низки проблем і вирішення дискусійних питань теоретичного, методологічного, законодавчого, правозастосовчого, правоохоронного, організаційного характеру, які донині залишалися неврегульованими та суперечливими.

У дисертаційному дослідженні викладено низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, які мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано, що семіотика права є теорією, у якій право розглядається як засіб зберігання, обробки та передавання семіотичної інформації в суспільстві, галузю міждисциплінарних досліджень права як знакової системи, специфічною знаковою організацією правової дійсності, а також методологічною парадигмою новітнього філософсько-правового дискурсу, який тяжіє до інтегративного праворозуміння;

- розкрито структуру семіотики права та виділено в її складі правовий синтаксис, правову семантику та правову прагматику, визначено її основні функції (світоглядну, методологічну, символічно-відображальну, праксеологічну, прогностичну), окреслено систему міждисциплінарних зв'язків семіотики права як галузі знань;

- встановлено, що єдність структурно-функціональної організації всіх форм суспільної свідомості (права, політики, моралі, релігії) є вихідним методологічним принципом семіотики права;

- у контексті семіотико-правового підходу охарактеризовано знаково-символічні особливості організації основних рівнів правової реальності (ідеї права, закону та правового життя) і правової системи (правової культури, правосвідомості, правореалізації, зокрема правозастосовчої діяльності);

- доведено, що ідея миру є складовою ідеї права як знакової конструкції;

- продемонстровано координацію семіотико-правових досліджень запитами правової праксеології на прикладі проблеми оптимізації правової діяльності;

удосконалено:

- визначення поняття правового знака (матеріального предмета, що слугує представником іншого предмета, властивості або відношення та використовується для отримання, зберігання, переробки й передавання інформації, яка має правовий характер), а також правової знакової конструкції (стійкого та змістовно цілісного поєднання правових знаків, яке має самостійне правове значення), опис їх структури та видів;

- категоріальний апарат філософсько-правових досліджень, зокрема запропоновано дефініції нових понять «політико-правова реальність», «політико-

правовий універсум», «політико-правова міфологія» та уточнено визначення понять «правова реальність», «правове буття», «правовий універсум» і «правова система» у їх співвідношенні;

- характеристику семіотико-правових аспектів правосвідомості, правової культури, правової освіти, правоутворення, правового регулювання, безпосередніх форм реалізації норм права, правозастосування;

- обґрунтування солідаризму як ідейно-доктринальної основи суспільних перетворень і трансформації права в Україні;

- окреслення праксеологічного характеру семіотико-правових досліджень;

- формулювання векторів підвищення ефективності та напрямів оптимізації правової діяльності;

дістало подальший розвиток:

- розроблення теоретико-методологічних засад семіотичних досліджень правового буття та семіотичної методології в сучасному філософсько-правовому дискурсі;

- висвітлення специфіки взаємодії права та влади в умовах трансформації права в посттоталітарному суспільстві;

- визначення основних проблем реформування правової системи України та шляхів підвищення ефективності правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності як знакових елементів правової реальності в контексті реалізації світоглядних передумов забезпечення національної безпеки.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в різних сферах, зокрема у:

- *правотворчості* – у процесі формулювання засад правової політики та реформування правової системи України, під час розробки нових нормативно-правових актів з метою вдосконалення чинного законодавства (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 05 червня 2018 р. № 22/266-1-15);

- *правозастосуванні* – для підвищення ефективності та оптимізації діяльності суб'єктів застосування норм права (акт Апеляційного суду Полтавської області);

- *правоохоронній діяльності* – для покращання взаємодії органів і структурних підрозділів Національної поліції, а також удосконалення науково-методичного забезпечення функціонування правоохоронної системи України (акт впровадження Департаменту карного розшуку Національної поліції України, акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 17 грудня 2018 р.);

- *науково-дослідній роботі* – сформульовані та викладені положення, узагальнення, висновки й рекомендації утворюють основу для подальших наукових розробок у галузі методології правознавства, мають загальнотеоретичне значення для розвитку сучасної філософії права, галузевих і спеціальних юридичних дисциплін, стимулюють становлення семіотики права як самостійної науки (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2018 р.);

- *освітньому процесі* – викладені в дисертації положення використовуються під час підготовки навчальних і навчально-методичних посібників із філософії права, теорії держави та права, соціології права, а також під час викладання

відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 16 березня 2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру, наявні в дисертації, обговорено на засіданні кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, оприлюднено на заходах, які відбувались у межах міжнародної програми підтримки вищої освіти за напрямом «Сучасна теорія права» Інституту відкритого суспільства (2007–2010 рр.), під час виступів на численних науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, круглих столах, читаннях і семінарах різного рівня, основними з яких є такі: «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (м. Київ, 2007–2017 рр.), «Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі» (м. Київ, 2005–2007 рр.), «Антропология права: философский та юридический виміри (стан, проблеми, перспективи)» (м. Львів, 2008–2015 рр.), «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2010–2017 рр.), «Духовні цінності українського суспільства у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я» (м. Київ, 2008–2018 рр.), а також на засіданнях методологічного семінару Національної академії внутрішніх справ.

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати виконаного дослідження відображено в 77 публікаціях, серед яких дві одноосібні монографії, 29 статей у рецензованих наукових фахових виданнях (зокрема 6 із них опубліковано в періодичних виданнях інших держав з наряду, з якого підготовлено дисертацію, та у наукових виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз), 25 тез наукових доповідей на конференціях і круглих столах, а також 21 публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, п'яти розділів, які містять 22 підрозділи, висновків, списку використаних джерел (925 найменувань на 73 сторінках) та двох додатків на 16 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 411 сторінок, з них основний текст – 301 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, мету, задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 «Історичні витоки семіотики та семіотики права» складається з чотирьох підрозділів, у яких проаналізовано теоретико-методологічні передумови становлення семіотико-правових досліджень.

У *підрозділі 1.1 «Виникнення та розвиток семіотико-правових ідей від давнини до епохи Відродження»* обґрунтовано, що все розмаїття семіотико-правових ідей, які вважаються оригінальними досягненнями мислителів пізніших епох, зокрема щодо природи й сутності знака та наявності чітких паралелей між універсальною знаковою організацією людського буття й символічною реальністю

політико-правових явищ, бере початок в античній і середньовічній філософській спадщині. Доведено, що семіотико-правові за своїм характером ідеї античних і середньовічних мислителів щодо формальної рівності, співвідношення справедливості й закону, права та моралі, сутності загального блага, ідеального суспільно-політичного устрою й державно-правового ладу мали важливе значення для всіх подальших епох. Адже в Середньовіччі було окреслено сутнісні засади християнської політико-правової доктрини, викладені в біблійних текстах і працях отців церкви, середньовічних вченнях про право, співвідношення духовної та світської влади, які знайшли відображення в усіх подальших пошуках моделі справедливого соціально-правового порядку, а також переглянуто й доповнено концепції знака в інтерпретаціях середньовічних і постсередньовічних схоластів, завдяки творчості яких остаточно розширилося розуміння знака та було доповнено їх репертуар.

У підрозділі 1.2 *«Семіотичні уявлення мислителів Ренесансу та вчених Нового часу»* встановлено, що семіотика в епоху Відродження та на початку Нового часу існувала як частина логіки, а семіотика права – як складова філософії права. Гуманісти Ренесансу розвивали політико-правові ідеї Платона, середньовічних мислителів, акцентуючи увагу на призначенні людини як істоти передусім духовної, а також антропоцентричному тлумаченні ключових проблем філософії права. Мислителі Нового часу вже презентували цілісні філософсько-правові теорії, паралельно розвиваючи оригінальні вчення про знаки, що згодом дало змогу істотно розширити межі філософської семіотики. Філософсько-правове осмислення юридичних процесів і явищ мислителями різних епох, спрямоване на розкриття особливостей відображення права в індивідуальній чи суспільній свідомості, а також на пізнання закономірностей соціально-правової взаємодії, дослідження інтерсуб'єктивних характеристик, які є принциповими для розуміння ідеї права в усій повноті його виявів, відбувалося паралельно з пізнанням фундаментальних принципів знакової організації людського буття та взаємовідносин у соціумі, становленням окремих знакових теорій і, зрештою, утвердженням семіотики як науки.

У підрозділі 1.3 *«Становлення сучасної семіотики як науки про знаки»* підкреслено, що повноцінне конституювання семіотики як галузі знань і методологічної парадигми для низки дисциплін передусім пов'язане з творчістю двох мислителів – Ч. С. Пірса та Ф. де Соссюра. Зародившись як продовження античної філософської дискусії про імена, середньовічної логіки, схоластики, універсальної граматики та кантіанства в інтерпретації Ч. С. Пірса, а також лінгвістики – в інтерпретації Ф. де Соссюра, семіотика (у її прагматистському, структуралістському та літературознавчому вимірах) отримала потужний імпульс до розвитку в XX ст. До цього процесу активно долучилися багато інших учених, частина яких створили передумови для подальших семіотичних розробок у галузі театру, кінематографа, реклами та концепцій музичного семіозису, а також у сфері політико-правових досліджень. Встановлено, що в XX ст. відбувається становлення власної академічної традиції семіотики, у межах якої виокремлюються три основні галузі: синтактика (або синтаксис), семантика й прагматика. Обґрунтовано, що на

сьогодні семіотика – це самостійна наука, яка вивчає знаки та знакові системи як засоби зберігання, передавання та переробки інформації у світі загалом, людському мисленні та суспільстві. Зазначено, що цей термін також використовують для позначення певних знакових систем (семіотика культури, семіотика мистецтва, семіотика права тощо).

У підрозділі 1.4 «Формування східноєвропейської семіотичної традиції» розглянуто творчий доробок східноєвропейських мислителів, які вплинули на формування семіотики та сприяли становленню тартусько-московської школи. Обґрунтовано, що завдяки діяльності представників цієї школи семіотичні дослідження на пострадянському просторі розвивалися досить активно: з позицій семіотики вивчали не лише мову, художні й описові тексти, а й мистецтво та культуру загалом. Доведено важливість і затребуваність праць з історії семіотики, символічної інтерпретації символів тоталітарної епохи, зокрема присвячених семіотичним дослідженням політичної та політико-правової сфер, вивченню семіотики як методології дослідження культурного простору України, аналізу можливостей застосування досягнень загальної семіотики в межах вивчення окремих явищ сучасного життя та соціальної реальності загалом, адже впродовж останніх десятиліть на пострадянському просторі опубліковано низку навчальних видань із цієї дисципліни – курсів лекцій, посібників, навчально-методичних матеріалів тощо. Аргументовано, що східноєвропейська семіотична традиція ґрунтується на культурологічних і мистецтвознавчих аспектах наукового пошуку.

Розділ 2 «Конститутивні засади семіотики права як галузі знань і методологічної парадигми правового пізнання» складається з п'яти підрозділів, у яких визначено поняття, структуру, систему міжпредметних зв'язків, методологічні принципи та категоріальний інструментарій семіотики права.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт, предмет і структура семіотики права» доведено, що семіотика права – це особлива галузь міждисциплінарних досліджень права, основною метою яких є аналіз його знакової системної та структурної організації, а також сутності, властивостей, відношень і закономірностей функціонування правових знаків; раціональна методологічна парадигма дослідження права, яка продовжує та розвиває намагання об'єктивно описати знакові структури, що становлять правову реальність; знакова теорія, у межах якої право розглядається як засіб зберігання, обробки та передавання інформації в суспільстві, або теорія, яка розглядає природу й логіку права з точки зору знаковості як ключової його характеристики; специфічна знакова організація правової дійсності, тобто визначення та розуміння права як знакової системи. Констатовано, що об'єкт семіотики права – це правова реальність у її знаковому відображенні, а предмет семіотики права становлять загальні принципи знакової організації права, закономірності його розвитку та функціонування як знакової системи, синтактичні, семантичні та прагматичні відношення між правовими знаками, правовими феноменами й носіями правосвідомості. Зазначено, що структура семіотики права охоплює: 1) синтактику права; 2) семантику права; 3) прагматику права, а також основні напрями теоретико-методологічної концептуалізації семіотики права: 1) семіотику ідеї права (правових принципів); 2) семіотику закону (норм права) –

аналіз зв'язків і закономірностей функціонування знаків, які мають формально-нормативний вираз у тексті закону; 3) семіотику правового життя (правових відносин) – вивчення специфіки знакових форм правового життя в процесі соціальної взаємодії.

У підрозділі 2.2 *«Міждисциплінарні зв'язки та евристичні перспективи семіотики права»* визначено систему взаємних зв'язків семіотики права з різними філософськими та юридичними дисциплінами, які відображають її співвідношення з цими науками й дають змогу більш чітко окреслити місце семіотики права в системі соціогуманітарного знання. Доведено, що семіотика права як галузева філософсько-правова дисципліна й методологічна парадигма філософсько-правового дискурсу вивчає власний зріз відношення правового мислення до буття права як знакової системи, взаємодіє з іншими філософськими та філософсько-правовими дисциплінами. Підкреслено, що кожна юридична наука взаємодіє із семіотикою права тією мірою, якою вони здатні допомогти одна одній у дослідницьких пошуках, що стосується як загальнотеоретичних, порівняльно- та історико-правових, так і галузевих, спеціальних (або прикладних) юридичних дисциплін. Обґрунтовано, що основними функціями семіотики права є: 1) світоглядна; 2) пізнавальна (інформаційна); 3) виховна; 4) методологічна; 5) символічно-відображальна; 6) праксеологічна (практично-перетворювальна); 7) прогностична.

У підрозділі 2.3 *«Місце семіотики права в структурі правового пізнання та її методологічне значення»* розглянуто семіотику права як методологію, яка виразно засвідчує науковий статус правознавства, оскільки дає змогу виявити структурно-організаційну побудову правового буття на рівні ідеї права, норми права й реальних життєвих ситуацій, які мають правовий характер. Підкреслено, що семіотика права є раціональною методологічною парадигмою дослідження права, яка продовжує та розвиває намагання об'єктивно описати знакові структури, у які організована правова реальність. Зауважено, що семіотичний підхід до аналізу правового буття має як інтегративне (з огляду на те, що уможливорює уникнення традиційного протиставлення природного й позитивного права), так і самостійне методологічне значення (оскільки дає змогу розкрити властивості й ознаки правової реальності, які залишаються недостатньо розробленими, оскільки не потрапляють у поле зору альтернативних підходів). Семіотика права надає можливість отримати нове знання про право, яке втілюється в новому інтегративному (наскільки це притаманно сучасним теоріям інтерсуб'єктивістського напрямку) праворозумінні, у критиці позитивно-правових форм організації суспільного життя, пропозиціях щодо вдосконалення його нормативно-правового регулювання, а також припущеннях щодо перспектив розвитку правових систем сучасності та юридичної практики. У методологічному аспекті семіотика постає як філософський метод дослідження та інтерпретації дійсності поряд з діалектикою, психоаналізом, герменевтикою, феноменологією, структуралізмом тощо. Це дає змогу розглядати семіотику права як методологію філософсько-правових досліджень.

У підрозділі 2.4 *«Категоріальний базис семіотики права: правовий знак і правова знакова конструкція»* висвітлено зміст ключових понять, які мають фундаментальне значення для становлення й розвитку цієї методології та

визначають вихідні позиції семіотико-правового дискурсу. Обґрунтовано, що правовим знаком є матеріальний предмет, котрий слугує представником (репрезентантом) іншого предмета, властивості або відношення та використовується для отримання, зберігання, переробки та передавання інформації, що має правовий характер. Причому процес становлення правових знаків (правовий семіозис) проходить три основні стадії, на кожній з яких виникає новий історичний тип знаків – правові знаки-індекси, знаки-копії, знаки-символи. Семіотичний простір сучасного правового дискурсу формується вербальними, невербальними та змішаними правовими знаками. Виокремлено суб'єкт права як знак, поведінкові правові знаки, символічні правові артефакти. На основі іншого підходу до класифікації визначено такі види правових знаків: 1) оптичні (зорові); 2) слухові; 3) нюхові; 4) смакові; 5) дотикові. Доведено, що правова знакова конструкція – це інтегральне поєднання правових знаків, яке має самостійне правове значення. Причому така інтегральна складова правової реальності є стійким і змістовно цілісним поєднанням правових знаків, а конфігурація правових знаків, утілена в ній, відображена в окремому правовому понятті. Проаналізовано структуру правового знака та правової знакової конструкції, здійснено класифікацію правових знаків за різними критеріями та в межах різних підходів, визначено онтологічно-правове, гносеологічно-правове, аксіологічно-правове, антропологічно-правове та праксеологічно-правове значення правових знаків і правових знакових конструкцій.

У підрозділі 2.5 *«Єдність структурно-функціональної організації форм суспільної свідомості як вихідний методологічний принцип семіотики права»* аргументовано, що всі відомі регулятори поведінки людини за безсумнівної багатогранності та розмаїття їхнього соціального змісту й значення, які зумовлюють наявність низки специфічних рис, водночас демонструють єдині конститутивні засади – принципи побудови, закономірності функціонування та особливості відображення в індивідуальній і суспільній свідомості. Обґрунтовано, що право, політика, мораль і релігія як форми організації суспільного буття мають подібну структуру. Підкреслено, що синтетичний характер взаємодії політичних, правових, моральних і релігійних смислів у свідомості соціального суб'єкта та єдині принципи побудови форм суспільної свідомості засвідчують двовекторність і синтетико-аналітичне спрямування семіотичних досліджень права, які на основі семіотичної методології виходять на розуміння загальних закономірностей знаково-символічного відображення світу людиною, а далі – препарують знакові конструкції та виокремлюють сутнісне для правової сфери суспільного буття. Доведено, що констатування єдності структурно-функціональної організації всіх форм суспільної свідомості є важливим результатом семіотичних досліджень соціуму, ключовою теоретичною установкою та вихідним методологічним принципом семіотики права.

Розділ 3 «Правова реальність та її складові як об'єкти семіотико-правового аналізу» складається з п'яти підрозділів, у яких розкрито структуру правової реальності як знакової системи, охарактеризовано її знакові елементи.

У підрозділі 3.1 *«Правова реальність, правове буття, правовий універсум і правова система: співвідношення понять крізь призму семіотико-правового підходу»* обґрунтовано, що на первинному (базовому) рівні семіотичного аналізу

потрібно визначитись із системою ключових категорій, а потім послідовно розглядати деталізацію інструментарію (понятійного апарату) правового пізнання, формуючи в такий спосіб упорядкований семіотичний каркас усього розмаїття явищ, які охоплюються поняттям «право», та вивчати крізь призму семіотико-правового підходу всі соціальні феномени, які створюють і характеризують всесвіт правового буття. Акцентовано на тому, що сучасну правову дійсність стає дедалі складніше відображати за допомогою старих, нерідко надто вузьких понять, тому потрібні більш широкі побудови (комплекси), які дають змогу здійснювати більш гнучкі й адекватні наукові операції, досягати більш високих рівнів узагальнення, абстракції. Зауважено, що саме такий потенціал мають поняття, які є ключовими для філософії, але водночас із великою обережністю використовуються в точних, природничих і соціогуманітарних науках – категорії реальності, універсуму, буття та системи. Констатовано, що останнім часом у філософсько-правовому дискурсі активно послуговуються низкою синтетичних категорій, яким надано дефініцію та загальну характеристику.

У підрозділі 3.2 *«Ієрархічна структура та організаційна побудова правової реальності як знакової системи»* аргументовано положення, згідно з яким право є зразком багатовимірної реальності, яку можна розглядати як певну знакову систему, адже в ній існує множина різноманітних знакових конструкцій, тобто стійких конфігурацій груп понять, які використовують у теоретичній науці та юридичній практиці. Семіотичний аналіз права розкриває внутрішні механізми та знакові закономірності його функціонування, демонструє логіку побудови, системні та структурні зв'язки правової реальності, а отже, озброює філософа права цінним знанням, яке може бути використане як для осмислення характерних особливостей правової організації соціального буття, так і для вдосконалення практики нормативної регламентації суспільних відносин. Констатовано, що право як багатовимірну знакову систему може бути розглянуто в декількох основних вимірах – як форму суспільної свідомості, ціннісну й нормативну систему, регулятора суспільних відносин, практику організації людського життя. Причому варто сконцентруватися на традиційній структуризації правової реальності та виділити три основні рівні, які вже стали загальновизнаними для дослідників у галузі філософії права: 1) ідея права; 2) норма права; 3) правове життя. Доведено, що кожен структурний рівень ієрархічно побудованої правової реальності (правові принципи-ідеї, правові приписи-норми, правові відносини) є зразком знакової підсистеми, у якій поряд із загальними діють власні семіотичні закономірності. Ідею права розглянуто як правову знакову конструкцію, що позначає абстрактне відображення сутності права й ідеальний аспект його буття. Обґрунтовано, що основними знаковими елементами ідеї права є свобода, справедливість, рівність, всезагальне благо, порядок, солідарність і мир, а також у контексті семіотичного підходу послідовно аналізуються складові правової системи.

Підрозділ 3.3 *«Правосвідомість, правова культура та правова освіта в контексті семіотико-правового аналізу»* присвячено критичному осмисленню сутності й поняття політико-правової свідомості, правосвідомості та правової культури з позицій семіотики права, а також основних напрямів і проблем

теоретичної розробки цих важливих філософсько-правових категорій у контексті проблем розвитку системи юридичної освіти в нашій державі. Обґрунтовано, що політико-правова свідомість є специфічною формою індивідуальної та суспільної свідомості, у якій поєднано уявлення про цілі й цінності суспільного розвитку, належний і законний порядок підтримання його стабільності, дотримання балансу інтересів різних соціальних суб'єктів у спільноті, розподілу праці, досягнення та реалізації влади, справедливої організації суспільного життя та регуляції соціальних відносин, межі індивідуальної свободи, механізми забезпечення колективної безпеки з метою досягнення загального блага, поєднаного з наданням максимальних можливостей кожній особистості для саморозвитку та самореалізації, формальну рівність і свободу всіх людей, можливості їх безпечного співіснування та взаємодії в суспільстві. Правосвідомість (як індивідуальна, так і групова та суспільна) взаємопов'язана та взаємодіє з іншими формами суспільної свідомості – передусім із мораллю та політикою, відображає правове буття та соціально-економічні закономірності існування суспільства, рівень його розвитку, зумовлює поведінку правових суб'єктів, об'єднує уявлення, судження, почуття, емоції, які характеризують ставлення соціальних суб'єктів до дійсного та уявного права, впливає на позитивне право і водночас істотно залежить від нього. Визначальний вплив на розвиток ціннісного комунікативно-символічного середовища в правовій державі має професійна правосвідомість, зокрема правосвідомість юристів і представників правоохоронних органів, зміст якої становлять не лише професійні знання в галузі права, а й здатність його застосовувати. Розкрито зміст правової культури як правової знакової конструкції, яка містить ідейно-духовні, нормативні, соціально-діяльнісні знакові елементи та характеризує правове життя людини й людства в суспільстві, що виражається в досягнутому рівні розвитку правосвідомості, правової діяльності, усталених матрицях і правових практиках організації співіснування та взаємодії соціальних суб'єктів (людини, різних соціальних груп, людства загалом) та в рівні розвитку суспільства, яке ґрунтується на правових принципах і загальнолюдських цінностях.

У підрозділі 3.4 *«Семіотико-правові аспекти правоутворення, правового регулювання та безпосередніх форм реалізації норм права»* встановлено, що фундаментальна основа позитивного виміру правової системи – це правова норма, тому її роль як базового елемента правової реальності, який поєднує різні рівні, тобто певної сполучної ланки між знаковими конструкціями ідеї права (духовних принципів та ідеалів) і знаковою організацією соціальної дійсності, трансформованої правом (унормованих суспільних практик), є визначальною. Норма права як загальнообов'язкове правило (веління) слугує базисом конкретно-регулятивного впливу права на суспільні відносини, з огляду на що є знаково-символічним ядром системи права. Підкреслено, що норми права, володіючи значною соціальною цінністю, є важливим інструментом впливу на суспільні відносини лише за умови їх утілення в життя внаслідок свідомої поведінки людей, а тому кінцевим результатом правового регулювання є перетворення вимог і приписів правових норм на реальну діяльність суб'єктів права. З'ясовано, що основними елементами механізму соціальної дії права є безпосередні форми

правореалізації (дотримання, виконання, використання) та особлива державно-владна діяльність – правозастосування. Висвітлено семіотико-правову характеристику безпосередніх форм правореалізації.

У підрозділі 3.5 «Правозастосування як особливий об'єкт семіотико-правових досліджень» обґрунтовано, що правозастосування як державно-владна діяльність є особливою формою реалізації норм права, що відрізняється від інших форм низкою специфічних ознак, а відповідна правова знакова конструкція є унікальним семіотико-правовим об'єктом. Зауважено, що в сучасних умовах, коли правотворча діяльність має активно реагувати на зміни в економіці, соціальній сфері й культурі, роль закону зростає, але водночас зростає і роль правозастосовника, нерідко покликаного долати протиріччя між нормами права й матеріальними умовами життя людей. Доведено, що за умови недостатньої системності, плановості і скоординованості законотворчих процесів правозастосовче тлумачення найчастіше виявляється найважливішим, а іноді – практично єдиним засобом пристосування закону до суспільних відносин, що постійно виникають і динамічно розвиваються. Здійснено семіотико-правовий аналіз правозастосування в контексті знаково-символічного елементного складу правової системи. Констатовано, що питання про визначення кола суб'єктів застосування права та визнання державно-правового характеру цієї діяльності є дискусійним, однак вивчення позицій різних учених дає змогу оцінити правозастосування комплексно, виявити його найсуттєвіші ознаки, а семіотико-правовий аналіз вказує на владність як істотну ознаку застосування норм права.

Розділ 4 «Семіотико-правова характеристика трансформації права та влади в посттоталітарному суспільстві» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті семіотико-правового підходу.

У підрозділі 4.1 «Взаємодія та співвідношення права і влади в посттоталітарному суспільстві» зазначено, що влада в загальному значенні є здатністю впливати на діяльність, поведінку людей, тобто правом і можливістю керувати, розпоряджатись. Цим терміном також позначають політичне панування, тому група проблемних питань щодо механізмів взаємодії переконання та примусу, співвідношення права та влади мають таке саме значення для філософії права, як і проблеми взаємозв'язку та взаємодії права з політикою, мораллю, релігією, звичаєвими соціальними практиками. На відміну від фізичного насильства, влада є силою, що впливає одночасно на тіло, душу й розум, пронизує їх, підкоряючи об'єкт влади закону волі суб'єкта влади. На основі семіотико-правової методології розглянуто взаємозв'язок понять «право» та «влада», з огляду на що доведено, що владою передусім слід вважати не будь-яке панування (економічне, духовне тощо), а лише соціально-правовий вимір проблеми – панування у сфері організації суспільних відносин та управління, тобто в певній системі підпорядкування, де воля одних осіб є імперативно обов'язковою для інших. Завдяки застосуванню семіотичного підходу встановлено, що влада наповнює правові веління силою, а право забезпечує легальний статус і встановлює правила реалізації влади. Наголошено, що держава, з одного боку, гарантує, забезпечує, охороняє право,

надає йому владного характеру, а з іншого – право є головним регулятивним інструментом в її розпорядженні, який вона використовує для забезпечення соціальної стабільності й суспільного порядку.

У підрозділі 4.2 *«Доктрина солідаризму та специфіка її реалізації в умовах посттоталітарної трансформації права»* констатовано, що українська держава потребує ґрунтового теоретико-методологічного забезпечення правової регламентації суспільних відносин і віднайдення власної організаційно-правової моделі регулювання взаємодії суб'єктів на різних рівнях владної вертикалі з метою консолідації суспільства та реалізації загальнодержавних інтересів. Зауважено, що для цього необхідно під час реформування правової системи України використовувати відповідні сучасному рівню розвитку наукового знання методологічні підходи, у тому числі вивчати знакові закономірності, які слугують основою суспільного життя й зумовлюють організацію українського соціокультурного простору, а також символічні відношення та зв'язки між елементами вітчизняної правової системи. Солідаризм як філософсько-правове вчення, філософсько-політична доктрина, політико-правова ідеологія, соціальна технологія та відповідна управлінська практика ґрунтується на ідеях солідарності, загального блага, узгодженості інтересів і цінностей та розглядається за допомогою семіотико-правової методології. Система солідаризму базується на солідарності, яка усвідомлюється не лише як історичний факт, а й як морально-етичний і політико-правовий постулат, на який має спиратись увесь суспільний устрій, упорядковане узагальнення суспільних сил, пов'язаних між собою прагненням досягнути спільну мету. Доведено, що згідно з ідейно-теоретичними засадами солідаризму, соціальна система побудована за принципом, відповідно до якого її члени (громадяни, родини, етноси, релігійні конфесії, політичні партії, бізнес-корпорації та інші соціальні групи) володіють реальною правовою і соціально-політичною суб'єктністю, на основі якої їхні права, можливості й інтереси можуть бути консолідовані та солідаризуються заради досягнення консенсусної мети в соціальних межах локального, загальнонаціонального чи світового масштабу. У результаті семіотико-правового аналізу обґрунтовано, що солідаризм як ідейний базис динамічних суспільних перетворень можна вважати оптимальним для сучасної України.

Підрозділ 4.3 *«Семіотико-правовий аналіз проблем реформування правової системи України в контексті забезпечення національної безпеки»* присвячено виявленню актуальних проблем реформування правової системи в умовах посттоталітарного суспільства, ключові з яких полягають у необхідності поступової лібералізації законодавства, а також пов'язані із загрозами, які стоять перед безпекою держави, та основними передумови їх подолання. Підкреслено, що сучасна Україна означена доволі виразними, подекуди суттєвими регіональними відмінностями на рівні стереотипів суспільної свідомості, наявність яких зумовлена різною історичною долею регіонів держави, тривалим і складним шляхом формування сучасної національної території. Аргументовано положення, згідно з яким семіотичний аналіз ідейно-духовного сегмента соціокультурного буття українського суспільства в сучасних умовах дає змогу виявити й зафіксувати основні світоглядні загрози безпеці держави, серед яких: 1) культурно-ціннісна

загроза; 2) ідейно-доктринальна загроза; 3) суспільно-організаційна загроза. Зауважено, що головною небезпекою в контексті актуалізації цих загроз є втрата народного суверенітету. За допомогою семіотико-правового підходу визначено основні передумови подолання зазначених загроз (підвищення рівня освіти, яка відповідає за розвиток теоретичного світогляду, загальної, політичної та правової культури соціального суб'єкта, формування єдиної державно-ідейної доктрини та створення відповідної системи реалізації її положень, розвиток національної свідомості та патріотичне виховання громадян, а також розроблення ідей соціальної солідарності й солідаризму, удосконалення теоретико-методологічного забезпечення процесу прийняття політико-правових рішень і підвищення ефективності правової діяльності тощо).

Розділ 5 «Семіотика юридичної та правоохоронної діяльності» складається з п'яти підрозділів, у яких за допомогою семіотичної методології окреслено напрями вдосконалення законодавчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності.

У підрозділі 5.1 *«Правова праксеологія як галузь філософії права та її значення для семіотичного аналізу правової діяльності»* обґрунтовано, що розширення сфери застосування досягнень семіотики права як методологічної парадигми філософсько-правового пізнання відбувається завдяки координації семіотичних досліджень правовою праксеологією, що істотно збільшує їхню практичну цінність, підвищує ефективність наукового пошуку, а також сприяє розвитку семіотики права як міждисциплінарної галузі знань, реалізації її евристичного потенціалу. Доведено важливість філософсько-правових розвідок у сфері семіотико-правового аналізу взаємозв'язку елементів і рівнів правової реальності як знакової системи, окреслено основні напрями цих досліджень.

Підрозділ 5.2 *«Праксеологічні засади прийняття управлінських владно-правових рішень»* присвячено семіотичному аналізу юридичної та правоохоронної діяльності, зокрема розгляду теоретико-методологічних засад прийняття правових рішень (державно-владних, законодавчих, правореалізаційних, правозастосовчих, правоохоронних, управлінських у галузі права тощо), оскільки саме правильний вибір відповідальної особи зрештою визначає сутність та ефективність будь-якої діяльності в галузі права. Встановлено, що в широкому значенні правові рішення є головним знаково-символічним елементом правової діяльності, системи управління нею, владного формування її організаційно-технічного й матеріального забезпечення. На основі семіотико-правового підходу встановлено, що система управління правовою діяльністю передбачає комплекс взаємопов'язаних елементів, наділених новими властивостями та якісними характеристиками. Їм притаманні такі загальні ознаки, як структурованість, наявність конкретної та спільної мети, ієрархічна організація, підпорядкування завдань кожного елемента цій загальній меті, існування взаємозв'язків між зазначеними складовими, наявність органу управління та зворотного зв'язку. Розглянуто поняття системи управління та її знаково-символічних елементів на основі детального вивчення процесу прийняття управлінських рішень у сфері права в контексті семіотичного підходу, методів і стратегій обрання оптимального правового рішення загалом. Розроблено

перспективні напрями вдосконалення процесу обґрунтування та прийняття правових рішень у межах головних форм правової діяльності.

У підрозділі 5.3 *«Семіотико-правова характеристика законодавчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності»* на основі семіотичної методології розглянуто етапи (стадії) правотворчої (законодавчої) діяльності (підготовка проекту, обговорення, прийняття та опублікування нормативного акта), правозастосовчої діяльності (встановлення та аналіз фактичних обставин справи, визначення формально-юридичної основи справи, вибір, аналіз і тлумачення правових норм, ухвалення рішення в справі та виконання прийнятого індивідуально-конкретного рішення, закріпленого в правозастосовчому акті, а також здійснення контролю за його виконанням). Доведено, що правозастосування з точки зору семіотики права – це правова знакова конструкція, якою позначають: а) динамічний елемент у знаково-символічному складі правової системи (формальний аспект); б) здійснювану в процедурно-процесуальному порядку владну діяльність уповноважених органів і посадових осіб (діяльнісний аспект). Проаналізовано правоохоронну діяльність як семіотико-правовий об'єкт, наділений знаково-символічним змістом, оскільки діяльність компетентних органів, що полягає в охороні норм права від будь-яких порушень, метою якої є контроль за відповідністю діяльності суб'єктів права юридичним приписам, за її правомірністю, а в разі виявлення правопорушення – вжиття відповідних заходів для відновлення порушеного правопорядку, застосування державного примусу до правопорушників, створення умов, що попереджають правопорушення, має власні знакові характеристики та закономірності.

У підрозділі 5.4 *«Юридична кваліфікація як об'єкт семіотико-правових досліджень»* визначено особливе місце юридичної кваліфікації в процесі діяльності компетентних органів із застосуванням норм права та важливість його вивчення як окремого об'єкта семіотичних досліджень, оскільки зазначена владно-правова діяльність, з одного боку, є встановленням та перевіркою фактичного матеріалу (тобто необхідної основи для наступної юридичної кваліфікації діяння), забезпеченням власне процесу кваліфікації та юридичним закріпленням винесеного індивідуально-конкретного рішення в справі (організаційно-владна діяльність), а з іншого – власне юридичною оцінкою та встановленням відповідності вчиненого діяння ознакам того чи іншого складу злочину, вибором норми, яка найповніше описує ознаки вчиненого діяння, а також визначенням міри покарання (розумовий процес і, певною мірою, творча діяльність, які можуть бути вдосконалені засобами логіки). Обґрунтовано важливість семіотико-правового аналізу юридичної (особливо кримінально-правової) кваліфікації на всіх стадіях, основними з яких є: 1) вибір галузі, підгалузі, інституту права і норми, яка може бути застосована в цьому разі; 2) перевірку дійсності тексту акта, у якому наявна шукана норма, тобто встановлення офіційного тексту норми; 3) аналіз норми з огляду на її дію в часі, просторі й за колом осіб; 4) з'ясування змісту норми права. Констатовано, що семіотико-правовий аналіз вказує на доцільність вживання в юридичній науці понять «кваліфікація» та «процес кваліфікації» як синонімів (значеннєвий відтінок останнього полягає в наголошенні на перебігу, проходженні кваліфікації). Водночас

доведено необґрунтованість позиції щодо повної ліквідації межі й ототожнення понять «кваліфікація злочинів» і «застосування норм кримінального закону».

У підрозділі 5.5 «Основні напрями вдосконалення правової діяльності» зауважено, що надзвичайно важливим для розвитку сучасної української держави та трансформації вітчизняної правової системи є активний пошук способів наближення правотворчості, правозастосування, правоохоронної діяльності та юридичної освіти до принципів і стандартів правової держави, що має на меті сприяти демократизації та підвищенню рівня життя за цих умов і за актуального рівня соціально-економічного розвитку, формуванню й розвитку інституцій громадянського суспільства в Україні. Окреслено основні вимоги до правової діяльності, які відображають семіотичний ряд знакових характеристик і структурних елементів конструкції ідеї права, а саме: 1) гуманізм; 2) справедливість; 3) законність; 4) обґрунтованість; 5) доцільність. Наголошено на тому, що зазначений перелік може бути доповнений спеціальними вимогами, адже нормативно-правові підстави правової діяльності мають бути ясними, точними, зрозумілими, закон має бути системним (не хаотичним) і мати окреслену дію в часі та просторі, а правові наслідки безпосередніх форм правореалізації та застосування норм права мають бути «прозорими», тобто передбачуваними для індивідів і їх об'єднань, які слугують суб'єктами права. Обґрунтовано, що визнання правової реальності знаковою системою (а будь-якого правового феномену – семіотичним об'єктом) відкриває широкі можливості та перспективи для семіотико-правового аналізу цих об'єктів. На основі семіотико-правового аналізу узагальнено проблемні ланки законодавчого, правозастосовного, правоосвітнього процесу та правоохоронної діяльності, визначено напрями вдосконалення правової діяльності, згруповані в певні блоки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукової проблеми, що полягає в поглибленні загальнотеоретичних уявлень стосовно сутності семіотики права як галузі міждисциплінарних досліджень і методологічної парадигми правового пізнання. Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку висновків.

1. Семіотико-правові за своїм характером ідеї античних і середньовічних мислителів щодо формальної рівності, співвідношення справедливості й закону, права та моралі, сутності загального блага, ідеального суспільно-політичного устрою та державно-правового ладу мали ключове значення для всіх подальших епох. У Середньовіччі було окреслено сутнісні засади християнської політико-правової доктрини, викладені в біблійних текстах і працях отців церкви, середньовічних ученнях про право, співвідношення духовної та світської влади, які знайшли відображення в усіх подальших пошуках моделі справедливого соціально-правового порядку, тоді ж було переглянуто й доповнено концепції знака в інтерпретаціях, які запропонували св. Августин, Боецій, св. Тома, Р. Бекон, У. Оккам та інші вчені.

Завдяки творчості середньовічних і постсередньовічних схоластів поняття знака було суттєво розширено. До переліку можливих знаків було включено духовні сутності (тоді як у попередніх вченнях ішлося лише про знаки, які сприймаються чуттєво). Крім цього, було запроваджено розподіл на інструментальні знаки (ті, які в попередній традиції і є власне знаками, мають чуттєву природу та попередньо пізнаються завдяки їй) та формальні знаки (не сприймаються чуттєво, а отже, не можуть бути пізнані попередньо, ведуть до знання про ті речі, які вони означають, та залишаються лише провідниками значення), а також на доктринальні та недоктринальні (Дунс Скот та інші), практичні (дієві) та споглядальні (св. Тома), можливі та актуальні (коїмбрські єзуїти), власні й невластні (передусім, Франциско де Толедо, Франциско де Ов'єдо, Сильвестро Мауро) знаки, а також запропоновано інші критерії їх класифікації.

2. У межах епох Середньовіччя, Відродження та на початку Нового часу семіотика існувала як частина логіки, а семіотика права – як складова філософії права. Гуманісти Ренесансу (Марсиліо Фічіно, Лоренцо Валла, Джованні Піко делла Мірандола) розвивали політико-правові ідеї Платона, середньовічних мислителів, акцентували увагу на призначенні людини як істоти духовної, антропоцентрично тлумачили основні проблеми філософії права. Зокрема, Гуго Гроцій називав природне право заповіддю розуму, відповідною розумній природі, створеній Богом. Випередивши свою епоху, Н. Макіавеллі розглядав співвідношення права та державної влади під антиклерикальним кутом зору в дусі політико-правового реалізму, а мислителі Нового часу (Ф. Бекон, Дж. Локк, Т. Гоббс) презентували вже цілісні філософсько-правові теорії, паралельно розвиваючи оригінальні вчення про знаки, що згодом дало змогу Й. Г. Ламберту істотно розширити межі філософської семіотики. Учення Г. Лейбніца засвідчило єдність структурно-функціональної організації світу та його знакового відображення у свідомості людини, що позначилося на подальшому формулюванні принципів загальної семіотики. Французьким просвітникам вдалося виразно підкреслити значення людського розуму в трансформації політико-правової дійсності, утвердивши в такий спосіб праксеологічне значення семіотики права. У філософських концепціях І. Канта, Й. Г. Фіхте та Г. В. Ф. Гегеля постановка та вирішення питань мови також відбувалися паралельно з висвітленням політико-правових питань, тому використання в їхніх працях правових знакових конструкцій здійснюється в контексті більш загальних філософських проблем, тоді як логічні засади семіотики та семіотики права розвивалися завдяки розробкам Г. Фреге.

3. Повноцінне конституювання семіотики передусім пов'язане з творчістю двох мислителів – Ч. С. Пірса та Ф. де Соссюра. У XX ст. семіотика сформувала власну академічну традицію і сьогодні поділяється на три основні галузі: синтактику (або синтаксис), семантику та прагматику. Синтактика вивчає відношення між знаками та їхніми складовими (ідеться передусім про означники); семантика – між означниками й означуваним; прагматика – між знаком і його користувачами. Семіотична методологія з кінця XIX – початку XX ст. стає актуальною та затребуваною як у філософському пізнанні, так і в різних окремих галузях наукового знання.

4. Теоретичність узагальнення, перенесення методів дослідження на інші моделі, системність, структурність і когнітивні паралелі, притаманні семіотичним дослідженням, позитивно характеризують пізнавальні можливості соціальної та культурної семіотики. Інтерес до семіотичних досліджень зростає, а теоретичний потенціал семіотики як міждисциплінарної галузі знань далеко не вичерпаний. З огляду на це, перспективними видаються семіотичні дослідження соціокультурних феноменів, зокрема права, оскільки вони дають змогу по-новому осмислити співвідношення матеріального світу та нашої свідомості, у якій цей світ постає у вигляді певної символічної реальності.

5. Регулятори поведінки людини демонструють єдині конститутивні засади – принципи побудови, закономірності функціонування та особливості відображення в індивідуальній і суспільній свідомості. Право, політика, мораль і релігія як форми організації суспільного буття мають подібну структуру. Синтетичний характер взаємодії політичних, правових, моральних і релігійних смислів у свідомості соціального суб'єкта та єдині принципи побудови форм суспільної свідомості засвідчують двовекторність і синтетико-аналітичну спрямованість семіотичних досліджень права, які на основі семіотичної методології виходять на розуміння загальних закономірностей знаково-символічного відображення світу людиною, а далі – препарують знакові конструкції та виокремлюють сутнісне для правової сфери суспільного буття. Причому констатація єдності структурно-функціональної організації всіх форм суспільної свідомості є важливим результатом семіотичних досліджень соціуму, її можна вважати головною теоретичною установкою та вихідним методологічним принципом семіотики права.

6. Останнім часом актуалізуються семіотичні розвідки, присвячені аналізу правової реальності, їхня затребуваність пояснюється активним пошуком метаюридичних підстав інтеграції сучасної правової теорії. Міждисциплінарні дослідження права з позицій семіотики становлять конкуренцію багатьом іншим підходам і сприяють розв'язанню важливих проблем філософсько-правової науки, даючи змогу отримати практично цінні для юриспруденції результати. Семіотико-правові дослідження розвивають і збагачують філософсько-правову методологію на сучасному етапі її розвитку. Фіксування прикладів семіотико-правового аналізу у творах, присвячених окремим елементам правової реальності, створює масштабне історико-філософське й теоретичне підґрунтя для розроблення категоріального апарату семіотики права в новітній період. Питання конститутивних засад і методологічного потенціалу семіотико-правового пізнання в розвідках учених розкриті недостатньо.

Починаючи з другої половини XX ст., простежується застосування теоретико-методологічного апарату семіотики в процесі аналізу проблем соціально-правового характеру та поступове зародження семіотики права як науки. Сучасна юридична думка дедалі більше використовує евристичні та категоріально-термінологічні можливості семіотичного підходу для дослідження правової реальності. Юридичні явища та процеси відображаються за допомогою нових засобів виразності, нової мови, структурних кодів, які необхідно розглядати на основі та за допомогою семіотико-правової методології, що видається однією з найбільш перспективних у

сучасному філософсько-правовому дискурсі. Осмислення специфіки правової діяльності в контексті постнекласичних методологічних підходів сприяє новим, більш адекватним формам правового пізнання. Актуальність означеної проблематики підсилюється ще й важливістю здійснення законодавчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності в нових умовах, коли трансформація права засвідчила становлення нових першооснов правової теорії – юснатуралістських, принципово відмінних від попередніх визначальних засад юриспруденції в Україні.

7. Семіотика права – це автономна наука, що сформувалася в другій половині ХХ ст. на основі особливої галузі міждисциплінарних досліджень права як знакової системи, основною метою яких є аналіз його знакової системної та структурної організації, а також сутності, властивостей, відношень і закономірностей функціонування правових знаків. Семіотика права також є раціональною методологічною парадигмою дослідження права, що об'єктивно описує знакові структури, у які організована правова реальність. Об'єкт семіотики права – правова реальність у її знаковому відображенні. Предмет семіотики права становлять загальні принципи знакової організації права, закономірності його розвитку та функціонування як знакової системи, синтактичні, семантичні, прагматичні відношення між правовими знаками, правовими феноменами й носіями правосвідомості.

8. Існують три основні аспекти семіотики права – комунікативний, структурний і соціальний. У структурі семіотики права, як і загальної семіотики, також можна виокремити: 1) синтактику права, що досліджує відношення між правовими знаками (правовий синтаксис); 2) семантику права, яка вивчає відношення між знаками та правовими явищами, які вони позначають (правову семантику); 3) прагматику права, що досліджує відношення людини-суб'єкта права до правових знаків, які вона використовує (правову прагматику). Спираючись на традицію виділення в структурі правової реальності певних рівнів (С. І. Максимов та інші вчені), можна розглядати семіотику права крізь призму такого розмежування і визначити основні напрями її теоретико-методологічної концептуалізації, кожен з яких присвячений знаковому аналізу різних форм буття права (у їх розгортанні від абстрактних форм сутності до конкретних форм існування): 1) семіотика ідеї права (правових принципів) – дослідження знакової організації на рівні правових принципів, ідей та ідеалів як вираження природно-правових першооснов, відображених у правосвідомості; 2) семіотика закону (норм права) – аналіз зв'язків і закономірностей функціонування знаків, які мають формально-нормативне вираження в тексті закону; 3) семіотика правового життя (правових відносин) – вивчення специфіки знакових форм правового життя в процесі соціальної взаємодії. Основними функціями семіотики права є: 1) світоглядна; 2) пізнавальна (інформаційна); 3) виховна; 4) методологічна; 5) символічно-відображальна; 6) праксеологічна (практично-перетворювальна); 7) прогностична та інші.

9. Міждисциплінарні зв'язки семіотики права – це система взаємних зв'язків семіотики права з різними філософськими та юридичними дисциплінами, які відображають її співвідношення з цими науками та дають змогу більш чітко

окреслити місце семіотики права в системі соціогуманітарного знання. Як «галузева» філософсько-правова дисципліна та методологічна парадигма філософсько-правового дискурсу, семіотика права взаємодіє з іншими філософськими та філософсько-правовими дисциплінами. Кожна юридична наука взаємодіє із семіотикою права тією мірою, якою вони здатні сприяти одна одній у дослідницьких пошуках, що стосується як загальнотеоретичних, порівняльно- та історико-правових юридичних дисциплін, так і галузевих та спеціальних (прикладних) юридичних дисциплін. Семіотика права контактує також з окремими науками, предмети яких так чи інакше пов'язані зі світом правових феноменів і з суміжними знаковими системами.

10. Право в новітній період розвитку науки розглядається через призму різних світоглядних систем, з позицій інколи діаметрально протилежних підходів, у контексті різних методологічних парадигм, однією з яких є семіотико-правова парадигма філософсько-правового дискурсу. Сучасна філософія права все частіше звертається до інтерсуб'єктивізму як способу обґрунтування права та тяжіє до інтегративних теорій права, що свідчить про відхід від класичного протистояння юснатуралізму та правового позитивізму як типів праворозуміння. Поява комунікативних теорій права стимулює розвиток нового теоретико-методологічного інструментарію, термінологічного апарату, який може використовуватись і в процесі вивчення сутності права, відповідної інтерпретації змісту та природи правоохоронної діяльності. Причому семіотичний підхід до аналізу правового буття має як інтегративне (дає змогу уникнути традиційного протиставлення природного й позитивного права), так і самостійне методологічне значення (надає можливість розкрити властивості й ознаки правової реальності, які залишаються недостатньо дослідженими, оскільки не потрапляють у поле зору альтернативних підходів).

11. Правовим знаком є матеріальний предмет, що чуттєво сприймається і виконує роль представника (репрезентанта) іншого предмета, властивості або відношення та використовується для отримання, зберігання, перероблення й передавання інформації правового характеру. Правовий знак має такі характерні ознаки, як наявність альтернативної форми, змістовність і системна взаємодія. Існує три класи ознак, сукупність яких утворює правовий знак: 1) форма правового знака, яка чуттєво сприймається; 2) правове уявлення про предмет; 3) матеріальний предмет зовнішнього світу, з яким співвідноситься знак. Правовий знак містить у собі: 1) зовнішнє вираження, форму, оболонку – означення; 2) предмет думки, який означається, найчастіше він виражений у понятті – означуване; 3) існуюче в реальному світі явище правової дійсності (предмет, процес, статус, система відносин), які позначаються. Правові субзнаки – це невід'ємні елементи правового знака, які не дають уявлення про зовнішній світ відносно нього (правову реальність), але виконують функцію розрізняка значень. Процес становлення правових знаків (правовий семіозис) проходить три основні стадії, на кожній з яких виникає новий історичний тип знаків – правові знаки-індекси, знаки-копії, знаки-символи. Семіотичний простір сучасного правового дискурсу формується вербальними, невербальними та змішаними правовими знаками. Також існує суб'єкт права як знак, поведінкові правові знаки, символічні правові артефакти. Згідно з

іншим підходом до класифікації можна виокремити такі види правових знаків: 1) оптичні (зорові); 2) слухові; 3) нюхові; 4) смакові; 5) дотикові.

12. Правова знакова конструкція – це інтегральне поєднання правових знаків, яке має самостійне правове значення. Правова знакова конструкція є інтегральною складовою частиною правової реальності, стійким і змістовно цілісним поєднанням правових знаків. Конфігурація правових знаків, утілена в ній, відображена в окремому правовому понятті. Семіотичний підхід уможливив визначення нових синтетичних та інтегративних знакових конструкцій «політико-правова реальність», «політико-правовий універсум», «політико-правова міфологія», а також уточнення дефініцій універсальних понять «правова реальність», «правове буття», «правовий універсум» і «правова система» у їх співвідношенні.

13. Право є зразком багатовимірної реальності, яку можна розглядати як певну знакову систему, адже в ній існує множина різноманітних знакових конструкцій, тобто стійких конфігурацій груп понять, які використовують у теоретичній науці та юридичній практиці. Знакова система права передбачає наявність системи формальних елементів, які поєднуються в змінні комбінації відповідно до визначених принципів структури. Кількість цих елементів відносно невелика, але вони можуть утворювати чимало теоретично можливих комбінацій. Право як багатовимірна знакова система може розглядатись у декількох основних вимірах – як форма суспільної свідомості, ціннісна й нормативна система, регулятор суспільних відносин, практика організації людського життя. Кожен структурний рівень ієрархічно побудованої правової реальності (правові принципи – ідея права, правові приписи – норма права або закон, правові відносини – правове життя) є зразком знакової підсистеми, у якій поряд із загальними діють і власне семіотичні закономірності.

14. Основними знаковими елементами ідеї права є свобода, справедливість, рівність, усезагальне благо, порядок, солідарність і мир. Знакова конструкція ідеї права в цьому вимірі також охоплює та тісно пов'язана зі знаковими конструкціями істини, гармонії та належного. Порядок як системотворча основа суспільного буття, визначена послідовність процедур, єдність інституційних механізмів упорядкування соціальних відносин і відповідних організаційних структур та солідарність, яка дає змогу стверджувати й посилювати відповідальність (усього суспільства та кожної людини) за прогресивний розвиток і майбутнє людства, лише входять у площину філософсько-правового дискурсу в цьому контексті, а такий елемент ідеї права, як ідея миру, яка надає змістової завершеності знаковій конструкції ідеї права, залишився поза увагою сучасних дослідників. Мир – це не лише період між війнами, означений дипломатичними відносинами між групами людей, народами та державами. У широкому значенні йдеться про ідею гармонії та спокою в суспільному й індивідуально-духовному житті людини, у міжособистісній взаємодії соціальних суб'єктів, яка дає змогу максимально реалізувати їхні можливості. Ідея миру передбачає досягнення такого стану суспільних відносин, за якого створено реальну систему інституцій і механізмів, покликаних запобігти виникненню нових суспільних суперечностей та ефективно сприяти розв'язанню наявних соціальних

конфліктів, що значною мірою відображає сутність права як регулятора суспільних відносин.

15. Певним аналогом поняття правової реальності в загальній теорії права слугує поняття правової системи, використання якого в юриспруденції дає можливість аналізувати й оцінювати позитивне право в цілісному вигляді, а не лише окремі його компоненти, оскільки це поняття є відображенням найвищого рівня абстракції серед правових категорій, що характеризують позитивний вимір права як системного явища. Правова система є позитивним виміром правової реальності, поняттям, яке фіксує доступні для позитивного відображення та наукового дослідження елементи останньої у формальному, структурованому вигляді. Відповідні знакові конструкції, які містить правова система (найбільш відомі – правотворчість, правозастосування, юридична та правоохоронна діяльність тощо), є більш дослідженими в сучасній теорії права, ніж їх метафізичні прообрази. Це підвищує цінність розроблення цієї категорії в новітніх семіотико-правових розвідках та зумовлює звернення до правової системи як знакового утворення, що відкриває широкі можливості для використання семіотико-правового підходу, порівняльного методу під час вивчення правової дійсності, а також продуктивного застосування системного підходу та системно-структурного аналізу. Кожна зі складових правової реальності, виражених у різних елементах правової системи та відповідних знакових конструкціях, є самостійним об'єктом семіотико-правового аналізу.

16. Норма права є знаково-символічним ядром системи права, але кінцевим результатом правового регулювання є перетворення вимог і приписів правових норм на реальну діяльність суб'єктів права, тому основними елементами механізму соціальної дії права є різні форми правореалізації (дотримання, виконання, використання та особлива державно-владна діяльність – правозастосування). Правореалізація є одним із динамічних знакових елементів правової системи, сутність якого полягає у втіленні правових норм у діяльність суб'єктів права шляхом використання суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків і дотримання нормативно закріплених заборон. У сучасних умовах, коли правотворча діяльність повинна активно реагувати на зміни в економіці, соціальній сфері й культурі, роль закону зростає, але водночас зростає і роль правозастосовника, нерідко покликаного переборювати протиріччя між нормами права та матеріальними умовами життя людей (для судді або працівника правоохоронних органів це питання на сьогодні є досить актуальним). Правозастосовник як суб'єкт механізму правореалізації є більш оперативним, ніж законодавець, тому від ефективності застосування права, обґрунтованого врахування правозастосовником соціальних факторів, правових принципів і принципів правової політики залежить ефективність реалізації права загалом.

17. Перехід від влади, що використовувала ідеологізоване та політизоване право як знаряддя панування, до демократичного державно-правового режиму пов'язаний не лише з необхідністю реформування законодавства, а й з глибинними змінами в правовому бутті. Причому найперші й основні завдання в посттоталітарному суспільстві – це забезпечення демократичних правовідносин між

державою та людиною на основі інституту відповідальності держави перед особою, ліквідація надмірного бюрократичного апарату, подолання клієнталізму й інших традиційних корупційних практик, переорієнтація системи силових структур на допомогу людині, захист її прав і свобод, зміна економічного вектора на розвиток підприємництва, стимулювання ініціативності й активності суб'єктів господарювання тощо.

18. Динамічні суспільні перетворення в Україні кінця XX – початку XXI ст. відродили тему пошуків оптимальних форм організації громадянського суспільства, причому ідеї солідаризму залишаються маловідомими широкому загалу та недостатньо розробленими в науковій літературі, тоді як з позиції семіотики права було встановлено, що ідея солідарності входить до елементного складу ідеї права. Солідаризмом слід вважати філософсько-правове вчення, філософсько-політичну доктрину, політичну ідеологію, соціальну технологію та відповідну управлінську практику, засновану на ідеях солідарності, загального блага, узгодженості інтересів і цінностей. Основне завдання солідаризму – узгодження суперечливих інтересів членів суспільства, їх згуртування навколо сутнісних спільних цілей, тобто тих, що гарантують існування та гармонійний розвиток соціуму. Солідаризм як ідейно-доктринальний базис суспільних перетворень можна вважати оптимальним для сучасної України.

19. На сьогодні українська держава потребує ґрунтового теоретико-методологічного забезпечення правової регламентації суспільних відносин і віднайдення власної організаційно-правової моделі регулювання взаємодії суб'єктів на різних рівнях владної вертикалі з метою консолідації суспільства та реалізації загальнодержавних інтересів. Для цього під час реформування правової системи України необхідно використовувати відповідні сучасному рівню розвитку наукового знання методологічні підходи, у тому числі вивчати знакові закономірності, на яких ґрунтується суспільне життя та які зумовлюють організацію українського соціокультурного простору, а також символічні відношення та зв'язки між елементами вітчизняної правової системи. Найбільш актуальною проблемою реформування правової системи в умовах посттоталітарного суспільства є необхідність поступової лібералізації законодавства. Крім того, реформа правової системи має враховувати світоглядні загрози безпеці держави та втілювати основні передумови їх подолання.

20. Семіотичний аналіз ідейно-духовного сегмента соціокультурного буття українського суспільства в сучасних умовах дає змогу виявити та зафіксувати основні світоглядні загрози безпеці держави, якими є: 1) культурно-ціннісна загроза (низький рівень розвитку світогляду, загальної та правової культури кожного члена суспільства, нерозвинене світобачення та світосприйняття особистості, недостатньо сформована система індивідуальних цінностей, відсутність власної життєвої позиції); 2) ідейно-доктринальна загроза (відсутність єдиної державної теоретичної суспільно-ідейної платформи, що призводить до заміщення відповідних прогалин альтернативними ідеологічними концептами); 3) суспільно-організаційна загроза (відсутність світоглядних, а відповідно – правових та організаційних передумов формування політичної свідомості населення та побудови дієвого механізму

політико-правового забезпечення суспільного життя, здатного консолідувати суспільство, використати його неоднорідність як таку властивість соціальної системи, що додає їй гнучкості, динамізму, різноманітності, а отже, життєздатності. Наслідком цього є наявність перманентних антагонізмів або відмова від активної участі в політичному житті, байдужість до реалізації людиною своїх прав і обов'язків, які можуть призвести до дезінтеграції українського суспільства). Відповідно, передумовами подолання зазначених внутрішніх загроз безпеці держави можна вважати підвищення рівня освіти, яка відповідає за розвиток теоретичного світогляду, загальної, політичної та правової культури соціального суб'єкта, формування єдиної державно-ідейної доктрини та створення відповідної системи реалізації її положень, розвиток національної свідомості та патріотичне виховання громадян, а також розроблення ідей соціальної солідарності та солідаризму, вдосконалення теоретико-методологічного забезпечення процесу прийняття політико-правових рішень і підвищення ефективності правової діяльності.

21. Основні вимоги до правової діяльності, які відображають семіотичний ряд знакових характеристик і структурних елементів конструкції ідеї права: 1) гуманізм; 2) справедливість; 3) законність; 4) обґрунтованість; 5) доцільність. Пріоритетні напрями вдосконалення правової діяльності, визначені в роботі, можна згрупувати в декілька блоків – нормативно-правовий, організаційний, матеріально-технічний і просвітницький. Визнання правової реальності знаковою системою, а будь-якого правового феномену – семіотичним об'єктом відкриває широкі можливості й перспективи для семіотико-правового аналізу цих об'єктів з метою подолання неузгодженостей у правовій сфері, а також дає змогу більш ефективно визначати способи та засоби оптимізації правових процедур.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.

Рецензія: Бочаров Д. О. Уроборос III або Семіотичний трикутник і Герменевтичне коло. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16).

2. Павлишин О. В. Електронні експертні системи та їх використання у правозастосовчій діяльності : монографія. Київ, 2015. 324 с.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Павлишин О. В. Теоретико-методологічні проблеми реформування правової системи України: семіотичний аспект. *Українознавчий альманах*. 2011. Вип. 5. С. 84–87.

2. Павлишин О. В. Українська політико-правова міфологія в контексті семіотичного аналізу феноменів вітчизняної популярної культури. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип. 8. С. 181–183.

3. Павлишин О. В. Правові знаки та їх прояв у правоохоронній діяльності. *Наука і правоохорона*. 2012. № 2 (16). С. 211–215.
4. Павлишин О. В. Семіотична традиція Середньовіччя як передумова формування сучасної семіотики права. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2013. № 5. С. 150–161.
5. Павлишин О. В. Правова культура як показник рівня розвитку системи юридичної освіти (семіотико-правовий аспект). *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 2 (13). С. 82–93.
6. Павлишин О. В. Правове сумління як семіотико-правова та юридико-психологічна категорія. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 133–144.
7. Павлишин О. В. Семіотика на межі XIX–XX століть та її значення для формування сучасної семіотики права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2 (9–10). С. 31–43.
8. Павлишин О. В. Політико-правові феномени як об'єкти філософсько-правової рефлексії (семіотичний підхід). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Вип. 4 (97). С. 149–159.
9. Павлишин О. В. Міждисциплінарні зв'язки семіотики права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 46–59.
10. Павлишин О. В. Відмінності модерного та постмодерного праворозуміння в контексті семіотико-правового аналізу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. Вип. 2 (99). С. 41–51.
11. Павлишин О. В. Взаємодія філософії, психології, семіотики в дослідженні свідомості та мислення (від давнини до Нового часу). *Юридична психологія*. 2016. № 2 (19). С. 45–57.
12. Павлишин О. В. Взаємодоповнення семіотичної та психологічної методології в дослідженні можливостей моделювання інтелектуальної діяльності юриста. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 42–54.
13. Павлишин О. В. Взаємозв'язок між знаковими елементами ідеї права в контексті семіотико-правового аналізу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. Вип. 4 (101). С. 132–142.
14. Павлишин О. В. Теоретичні витoki семіотики права як галузі знань. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 1 (102). С. 177–185.
15. Павлишин О. В. Правозастосування та його ознаки в контексті семіотико-правового аналізу правової реальності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 161–172.
16. Павлишин О. В. Взаємозв'язки семіотики права та космології: онтологічний статус права. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 161–169.
17. Павлишин О. В. Взаємодія філософії, психології, семіотики в дослідженні свідомості та мислення (від Нового часу до сучасності). *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 36–45.

18.Павлишин О. В. Шляхи вдосконалення правової діяльності як семіотико-правова проблема. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 2 (103). С. 298–304.

19.Павлишин О. В. Семіотична методологія у філософсько-правовому дискурсі: історія становлення та актуальні проблеми розвитку. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 91–104.

20.Павлишин О. В. Удосконалення інформаційного забезпечення правової діяльності в контексті семіотико-правового аналізу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 321–332.

21.Павлишин О. В. Взаємодія філософії, психології та семіотики в дослідженні поняття інтелекту. *Юридична психологія*. 2017. № 2 (21). С. 32–42.

22.Павлишин О. В. Семіотична парадигма правового пізнання: результати та перспективи наукового пошуку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4 (105). С. 248–261.

23.Павлишин О. В. Літературознавство в дореволюційній Росії як теоретичне джерело сучасної семіотики та семіотики права. *Наше право*. 2018. № 1. С. 172–178.

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

1. Павлишин О. В. Методологічне значення семіотики права та її місце в структурі правового пізнання. *Право України*. 2014. № 4. С. 160–165.

2. Павлишин О. В. Права людини та методологія їх дослідження крізь призму семіотико-правового підходу. *Право України*. 2015. № 2. С. 46–51.

3. Павлишин О. В. Семіотико-правовий аналіз ідеї миру як елемента ідеї права. *Право України*. 2016. № 7. С. 143–152.

4. Павлишин О. В. Соціальна солідарність як філософсько-правовий концепт (семіотичний аналіз). *Право України*. 2016. № 2. С. 104–113.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав

1. Павлишин О. В. Семіотичний підхід до аналізу політико-правової реальності: становлення нової парадигми. *European Political and Law Discourse*. 2017. Vol. 4. P. 80–85.

2. Pavlyshyn O. Historical development of the concepts about the language of law in western philosophy and semiotics of law. *European Political and Law Discourse*. 2018. Vol. 5. P. 86–92.

Тези доповідей та інші публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Павлишин О. В. Деякі проблемні аспекти становлення і розвитку вищої освіти в Україні. *Наука і освіта*. 2003. Київ: Академія наук вищої школи України, 2003. С. 22–27.

2. Павлишин О. В. Актуальні проблеми правотворчості в умовах трансформації права на пострадянському просторі. *Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському*

просторі: матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару (Київ, 23-24 вер. 2005 р.). Київ: Київ. нац. універ. внутр. справ, 2006. С. 241–245.

3. Павлишин О. В. Людина і право у контексті семіотичних досліджень. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників IV Міжнародного "круглого столу" (Львів, 28–29 листоп. 2008 р.). Львів: Галицький друкар, 2009. С. 186–193.

4. Павлишин О. В. Семіотичні дослідження правових процесів: проблеми методології. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 січ. 2009 р.). Київ: Київ. нац. універ. внутр. справ, 2009. С. 95–96.

5. Павлишин О. В. Семіотичні дослідження соціальної реальності: на межі між матеріальним і духовним. *Людина і соціум в умовах глобальної кризи: погляд крізь призму суспільствознавства та богослов'я*: матеріали IX наук.-практ. конф. (Київ, 21 трав. 2009 р.). Київ: ВНЗ «Нац. акад. управління», 2010. С. 181–183.

6. Павлишин О. В. Правова знакова конструкція як антропологічно-правова категорія. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників VII Міжнародного "круглого столу" (Львів, 9–10 груд. 2011 р.). Львів: Галицький друкар, 2012. С. 425–429.

7. Павлишин О. В. Форми суспільної свідомості як об'єкти семіотичного та семіотико-правового дослідження. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-теорет. конф. (Київ, 17 листоп. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 190–192.

8. Павлишин О. В. Політико-правова міфологія та її відображення у текстах правових документів. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 19–20.

9. Павлишин О. В. Історія семіотики права та її значення для антропологічно-правових досліджень. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників VIII Міжнародного "круглого столу" (Львів, 7–8 груд. 2012 р.). Львів: Галицький друкар, 2013. С. 357–368.

10. Павлишин О. В. Значення семіотики права для сучасних теоретико-правових досліджень. *Адепт права: матеріали наукового диспуту «Правознавство чи законодавство: альтернатива чи безальтернативність?»* (Київ, 18 трав. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 35–37.

11. Павлишин О. В. Соціальна солідарність як об'єкт семіотико-правового аналізу. *Громадська взаємодія як екзистенція демократичного суспільства*: матеріали XIII наук.-практ. конф. (Київ, 23 трав. 2013 р.). Київ: ВНЗ «Нац. акад. управління», 2013. С. 225–226.

12. Павлишин О. В. Етимологія поняття «соціальна солідарність» та його сучасне значення. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали IX Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 75–77.

13. Павлишин О. В. Право на соціальний захист як природне право людини. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали IV

Всеукраїнської наук.-теорет. конф. (Київ, 05 груд. 2013 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 28–29.

14.Павлишин О.В. Енергія права як семіотичний феномен. *Актуальні проблеми юридичної психології*: тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 50–52.

15.Pavlyshyn O. International cooperation in higher legal education: praxeological and semiotics of law approaches. *Poland and Ukraine in the Era of Transformation: cross-border cooperation, innovations, education and socio-economic development*. (Przemyśl, 11-12 września 2014 r.). Przemyśl: PRO CARPATHIA, 2014. P. 171–182.

16.Павлишин О. В. Світоглядні загрози процесу творення політичної нації та передумови їх подолання. *Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні та соціально-економічні засади розвитку*: матеріали XIV наук.-практ. конф. (Київ, 15 трав. 2014 р.). Київ: ВНЗ «Нац. акад. управління», 2014. С. 107–108.

17.Павлишин О. В. Правозастосовча діяльність як об'єкт семіотико-правового аналізу. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали X Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–65.

18.Павлишин О. В. Взаємодоповнення семіотико-правової та юридико-психологічної методології в процесі міждисциплінарних досліджень правових явищ. *Юридична психологія в Україні : здобутки та перспективи*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 44–46.

19.Павлишин О. В. Семіотико-правові концепти та термінологізація у філософсько-правовому дискурсі. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 126–128.

20.Павлишин О. В. Правовий універсум як об'єкт семіотико-правових досліджень. *Людина, суспільство і держава в умовах реформ та інновацій*: матеріали Міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 25 лют. 2016 р.). Київ, 2016. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1225%3A290216-17&catid=147%3A7-0216&Itemid=182&lang=ru

21.Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз). *Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ*: збірник матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 16 черв. 2016 р.). Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 20–23. (внесено до наукометричної бази Science Index).

22.Павлишин О. В. Правові реформи в Україні та їх теоретичне осмислення з позицій семіотики права. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*: матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 жовт. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 255–260.

23.Павлишин О. В. Об'єкт, предмет і структура семіотики права. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*: матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 11 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 311–315.

24.Павлишин О. В. Знаково-символічне відображення ідеї права в тексті законодавчих актів. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 80–84.

25.Павлишин О. В. Семіотико-правовий аналіз основних загроз духовній безпеці суспільства та передумов їх подолання в сучасній Україні. *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я*: матеріали XVII наук.-практ. конф. (Київ, 17 трав. 2018 р.). Київ: ВНЗ «Нац. акад. управління», 2018. С. 47–49.

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Павлишин О. В. Основні напрямки вдосконалення застосування норм права в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 4. С. 32–36.

2. Павлишин О. В. Деякі проблемні аспекти світоглядної підготовки правознавців. *Право і суспільство*. 2005. № 1. С. 31–36.

3. Павлишин О. В. Оптимізація правозастосовчої діяльності: теоретико-правові та логіко-філософські засади. – Київ: Київ. нац. універ. внутр. справ, 2008. 123 с.

4. Павлишин О. В. Актуальні проблеми реформування правової системи України: семіотико-правовий аспект. *Іменем Закону*. 2011. № 1 (9). С. 8–12.

5. Павлишин О. В. Семіотичний аналіз права в контексті праксеологічних досліджень. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С.48–56.

6. Павлишин О. В. Теоретичні витоки, предмет і структура семіотики права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 2. С. 44–51.

7. Павлишин О. В. Реформування правової системи України як філософсько-правова проблема (семіотичний підхід). *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 19–24.

8. Павлишин О. В. Правова культура та юридична освіта в контексті семіотичних досліджень права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 102–110.

9. Павлишин О. В. Правова знакова конструкція як елемент знакової системи права в контексті історико-філософського аналізу. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 2. С. 105–117.

10.Павлишин О. В. Запорожцева Л. Є. Правовий хронотоп як онтологічна детермінанта активації правового міфу. *Часопис Академії адвокатури України. Електронне фахове видання*. № 2 (15). 2012. URL: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/Chaaau/2012-2/12provapm.pdf>.

11.Павлишин О. В. Правова праксеологія: предмет, методологія та співвідношення із суміжними галузями знання. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ : Атіка, 2014. Т. 8. С. 736–737.

12.Павлишин О. В. Семіотика права та логічний аналіз мови права: основні етапи історичного розвитку. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ : Атіка, 2014. Т. 8. С. 903–907.

- 13.Павлишин О. В. Семіотика права у царській Росії та в перші роки радянської влади: становлення і формування нової галузі знань. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ : Атіка, 2014. Т. 8. С. 907–909.
- 14.Павлишин О. В. Семіотика права як галузь наукового знання. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ : Атіка, 2014. Т. 8. С. 909–910.
- 15.Павлишин О. В. Семіотична парадигма філософсько-правового дискурсу. *Міжнародна поліцейська енциклопедія*. Київ : Атіка, 2014. Т. 8. С. 910–911.
- 16.Павлишин О. В. Політико-правова комунікація. *Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник*. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. С. 295.
- 17.Павлишин О. В. Політико-правова міфологія. *Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник*. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. С. 217.
- 18.Павлишин О. В. Політико-правова реальність. *Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник*. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. С. 217.
- 19.Павлишин О. В. Політико-правовий універсум. *Сучасна політична лексика : енциклопедичний словник-довідник*. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. С. 217.
- 20.Павлишин О. В. Семіотика права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 2. Харків : Право, 2017. С. 763–765.
- 21.Павлишин О. В. Семіотико-правова методологія дослідження права. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 2. Харків : Право, 2017. С. 766–768.

АНОТАЦІЯ

Павлишин О. В. Семіотика права як методологічна парадигма новітнього філософсько-правового дискурсу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У роботі визначено сутність, структуру та функції семіотики права як галузі знань і методологічної парадигми новітнього філософсько-правового дискурсу. Доведено, що право як соціокультурне явище, форма суспільної свідомості й нормативний регулятор відносин між людьми має знаковий характер. Висвітлено феномен права в контексті семіотико-правового підходу. Розкрито структуру правової реальності як знакової системи. Сформульовано дефініцію та класифікацію правових знаків. Розглянуто базові складові правової системи України як правові знакові конструкції. За допомогою семіотико-правової методології окреслено перспективні напрями реформування правової діяльності в сучасних умовах.

Ключові слова: семіотика права, філософія права, парадигма, методологія, дискурс, правова реальність, знакова система, правовий знак, правова знакова конструкція, правова діяльність.

АННОТАЦИЯ

Павлышин О. В. Семиотика права как методологическая парадигма новейшего философско-правового дискурса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В работе определены сущность, структура и функции семиотики права как отрасли знаний и методологической парадигмы новейшего философско-правового дискурса. Доказано, что право как социокультурное явление, форма общественного сознания и нормативный регулятор отношений между людьми имеет знаковый характер. В контексте семиотико-правового подхода рассмотрен феномен права и раскрыта структура правовой реальности как знаковой системы, базовые составляющие правовой системы Украины как правовые знаковые конструкции, сформулирована дефиниция и классификация правовых знаков. С помощью семиотико-правовой методологии обозначены перспективные направления реформирования правовой деятельности в современных условиях.

Ключевые слова: семиотика права, философия права, парадигма, методология, дискурс, правовая реальность, знаковая система, правовой знак, правовая знаковая конструкция, правовая деятельность.

SUMMARY

Pavlyshyn O.V. Semiotics of law as a methodological paradigm of the latest philosophical-legal discourse. – A qualified scientific study with the manuscript right.

The Doctoral thesis for conferring a Juris Doctor degree (LLD) at the qualification of 12.00.12 – Philosophy of Law. – Ministry of Internal Affairs of Ukraine, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

In the first thesis chapter the theoretical-methodological preconditions of semiotic-legal researches formation are described. It is grounded that the diversity of semiotic-legal ideas regarded as the original achievements of the later epochs thinkers, in particular, as for the nature and essence of the sign and presence of clear parallels between the universal sign organization of human being and the symbolic reality of political-legal events, originates to the antique and medieval philosophic inheritance. The modern semiotic researches are grounded to have a pragmatic character and the East-European semiotic tradition is proved to be concentrated on the cultural and art-criticism aspects of the sign systems researches. The heuristic potential of the semiotic approach to a social-cultural scope research and the development insufficiency of the semiotics of law constitutional basis are demonstrated.

In the second chapter of the scientific work the definition, structure, interdisciplinary connections system, methodological principles and category tools of semiotics of law are considered and specified. In particular, semiotics of law has been proved to be a special field of interdisciplinary researches of law, the main purpose of which is the analysis of its sign system and structure organization, and also of the essence, peculiarities, relations and

consistencies of legal signs functioning. The interpretation of semiotics of law is separated as a rational methodological paradigm of a law research which continues and develops the intention to describe objectively the sign structures, the legal reality is organized in. Semiotics of law is defined to be understood as a sign theory, where the law is considered as the means of keeping, processing and transmitting the information in the society or as a theory which examines law nature and logics from the point of view of the sign as its key-character; the specific sign organization of the legal reality, that is defining and understanding the law as a sign system. The law sign is determined to be a material subject being perceived sensually and which acts as a representative of another subject, peculiarity or relationship and is used for receiving, keeping, processing and transmitting the legal information, and the legal sign construction is an integral unity of the legal signs having an independent legal meaning. The unity of a structural-functional organization of all social consciousness forms is proved to be an initial methodological principle of semiotics of law.

In the third chapter of the thesis study the key definitions correlations are revealed through the prism of a semiotic-legal approach, they characterize the universe of legal being, and the legal reality structure is outlined as a sign system. It is proved, the law can be considered as a sign system, where a great number of different sign constructions exist, namely persistent configurations of concepts groups which are used in theoretical science and juridical practice. The main sign elements of the idea of law are grounded to be freedom, justice, equity, common welfare, order, solidarity and peace, and the legal system components are sequentially analyzed in the scope of the semiotic approach. The role of the legal norm as a basic element of the legal reality and the united site between the sign constructions of the idea of law (inward principles and ideals) and the sign-symbolic organization of the transformed by the law (standardized social practices) social reality is highlighted. The semiotic aspects of law-creativity, the relevant forms of law-execution (abundance, performance, application) and enforcement are described.

In the fourth chapter of the scientific work the actual problems of the legal system of Ukraine reformation under the conditions of the post-totalitarian law and authority transformation are examined. Solidarism as an ideological-doctrine basis of dynamic social modifications and the basis for a legal reform is determined to be optimal for modern Ukraine, at the same time the active reformation of the whole system of social-political institutions also requires normative-legislative, organizational, financial-economic support and monitoring. It is grounded that under the modern conditions the law should perform the function of the national interests protection, to be the instrument which allows to keep a certain balance between various political and economic ideologies for the state welfare, to ensure the real distribution of the authority between its different branches, without lowering the efficiency of state institutions functioning, to control transnational "rapid" capital, to withstand against the threats to the national safety, to encourage the communication between the society and the authorities etc. The legal creativity is called to establish inner "safety devices" in the mechanism of legal regulation which would not allow to transform the power of the law autocratic authorities into the political manipulation instrument. The main worldview threats to the state safety and the preconditions of their overcoming are specified.

In the fifth chapter of the thesis it is proved that widening the application fields of semiotics of law achievements as a paradigm of philosophic-legal cognition is performed due to the semiotic research coordination by law praxeology; the main directions of the practically-oriented semiotic-legal studies are outlined. The sign-symbolic elements of a management system are considered on the basis of a detailed study of the process of taking management decisions in the field of law in the scope of the semiotic approach; methods and strategies of taking an optimal legal decision in general, and the prospective ways for improving the process of substantiating and taking legal decisions are developed. Due to the semiotic-legal analysis the problematic units of legal reality are generalized, and the legal activity improvement directions are determined.

Keywords: semiotics of law, philosophy of law, paradigm, methodology, discourse, legal reality, sign system, legal sign, legal sign construction, legal activity.